

แนวคิดเบื้องต้นการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ประยุกต์ The Basic Concept of Advance Public Administration Research

ดร.ศุภชัย คล่องขยัน

Dr.Suppachai Klongkhayan

E-mail: sup_ax@hotmail.com, Tel.0629937956

บทคัดย่อ

แนวคิดเบื้องต้นการวิจัย รัฐประศาสนศาสตร์ประยุกต์ The Basic Concept of Advance Public Administration Research เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการบริหารงานภาครัฐ การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ช่วยไขปัญหาและตอบคำถามต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานภาครัฐ ขอบเขตของงานภาครัฐนั้นครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ในสังคมตั้งแต่ก่อนเกิดจนหลังตาย ครอบคลุมทั้งกิจกรรมของปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และปฏิสัมพันธ์ที่ปัจเจกบุคคลมีต่อกับกลุ่มบุคคลและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลต่างๆ ของงานภาครัฐจึงหลากหลายและสลับซับซ้อนมีทั้งกิจกรรมที่รัฐดำเนินการเองในรูปแบบของการควบคุม กำกับและดูแลให้เป็นไปตามกฎหมาย การจัดบริการสาธารณะต่าง ๆ เรื่อยไปจนถึงกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกับเอกชน งานที่หลากหลายและซับซ้อนทำให้ภาครัฐมีโครงสร้างที่ใหญ่โต มีลำดับการบังคับบัญชาหลายชั้น มีระบบงานที่มากมาย ยิ่งในยุคสหัสวรรษใหม่ การตรวจสอบการทำงานของภาครัฐที่เข้มข้นยิ่งทำให้ภาครัฐมีกติกาใหม่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงมีประเด็นถกเถียงอภิปรายต่อเนื่องกันยาวนานตั้งแต่อดีตกาลว่าทำอย่างไร จึงจะทำให้ภาครัฐทำงานได้ดีที่สุด โครงสร้างระบบ วัฒนธรรมการทำงานของภาครัฐควรเป็นอย่างไร นอกจากนั้นภาครัฐยังถูกวิจารณ์ตลอดเวลาถึงความด้อยประสิทธิภาพโครงการที่ใหญ่โตเทอะทะ ระบบงานที่ไม่ทันสมัย วัฒนธรรมที่ล้าสมัยคนของรัฐเองก็ถูกตำหนิว่าเฉื่อยชาไม่สนองตอบต่อความต้องการของประชาชนและข้อหาที่รุนแรงมากที่สุดคือการทุจริตประพฤติมิชอบหรือคอร์รัปชันในหมู่ข้าราชการและนักการเมือง ภาครัฐเองตระหนักถึงข้อวิจารณ์ต่าง ๆ และพยายามปรับปรุงตลอดเวลา (ศุภชัย ยาวะประภาส, 2544)

ปัจจุบันภาครัฐในแทบทุกประเทศพยายามตรวจสอบและประเมินตัวเอง (self-review) เพื่อจะนำไปปรับปรุงให้ดีขึ้น トラバิดที่ภาครัฐ トラบนั้นองค์กรภาครัฐคงยังจำเป็นเพื่อความอยู่รอดและเติบโตของประเทศ トラบไดยังมีองค์กรภาครัฐ トラบนั้นยังมีปัญหาที่ต้องแก้ไขและปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นและトラบไดยังมีสิ่งท้าทายที่ต้องทำให้ดีขึ้น トラบนั้นก็ต้องมีการค้นคว้าหาคำตอบและวิธีการค้นคว้าหาคำตอบที่ได้รับการยอมรับว่าจะนำมาซึ่งคำตอบที่น่าเชื่อถือได้มากกว่าวิธีการอื่นๆ ก็คือวิธีการหาคำตอบที่อยู่บนพื้นฐานของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific inquiry) ซึ่งวิธีการนี้เรียกว่า “การวิจัย” (research) โจทย์หรือคำถามทางรัฐประศาสนศาสตร์มีมากมายและหลากหลาย การหาคำตอบสำหรับโจทย์เหล่านี้ล้วนต้องอาศัยวิธีการวิจัยและนี่คือที่มาของการนำเสนอ แนวคิดเรื่องการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ (ศุภชัย ยาวะประภาส, 2544) แนวคิดเบื้องต้นการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ประยุกต์แบ่งเป็น 11 องค์ประกอบได้แก่ (1) การแสวงหาความรู้ของมนุษย์ (2) กระบวนการแสวงหาความรู้ (3) วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปทัสฐานและเชิงประจักษ์ (4) ตัวแบบหลักของการวิจัย (5) ที่มาของความรู้ (6) วิธีการแสวงหาความรู้ทางศาสตร์ (7) ความเป็นศาสตร์ (8) ศาสตร์ต้องเป็นสิ่งที่ศึกษาได้ในเชิงปริมาณ (9) ศาสตร์ต้องมีข้อสรุปทั่วไป (10) ประเด็นข้อพิจารณาทางศาสตร์ (11) ทฤษฎีแสวงหาความรู้สำนักประจักษ์นิยม

คำสำคัญ: แนวคิด, ประยุกต์, วิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์

ABSTRACT

The Basic Concept of Applied Public Administration Research deals with the public administration. Public administration research is science that helps to solve and answer the questions that are related to the government. The scope of the public sector covers the activities of human society from birth to death after covering the activities of the individual group and individual interactions with individual and group interactions among individuals. The sector is diverse and complex, with all the activities carries out in the form of state control, regulation and supervision according to law. The public service will continue until the various activities conducted in cooperation with the private sector for diverse and complex structure is a large number of command systems at multiple levels. A monitoring the performance of the government intensifies makes public new rules have increased. So it is a contentious issue of debate continued long past how to improve the performance of the government, how should the work culture of government be. The government has also been criticized all the time about the inefficiency of the huge project, the system and culture that are not modern. Cultural backwardness of the state is that the slow response to public demand and is charged with the most serious misconduct, fraud or corrupts among government officials and politicians. The Government itself understands the various sections and tries to improve all the time.

At the present, the government in all countries tries to monitor and evaluate oneself to be taken to improve it. So the government plays essential role for the survival and growth of the country. As long as there is a government that means there are still problems that need to be solved and updated better and as long as there are challenges that need to be improved. As long as there are some research to find answers and how to seek answers that have been recognized to be the answer to reliability than the other way is to find solutions that are based on scientific inquiry. This method is called “research”. Problems or questions of public administration are many and varied; finding answers to these questions requires research methods and it is the source of the presentation. The Basic Concept of Applied Public Administration Research divided were 11 parts; (1) Human Inquiry (2) body of knowledge (3) empirical and normative methodology (4) main subject of research (5) Source of Knowledge (6) How to pursuit of scientific knowledge (7) scientific (8) Science is a quantitative study (9) generalization or nomothetic (10) considerations of science (11) theoretical knowledge empiricism.

Keywords: Concept, Applied, Public administration research

บทนำ

การวิจัย (research) นี้มีผู้ที่อยู่ในวงการวิจัยให้คำนิยามไว้มากมาย พอจะประมวลได้ดังนี้ การวิจัยเป็นกระบวนการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ตามธรรมชาติอย่างมีระบบระเบียบและมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน เพื่อให้ได้ความรู้ที่เชื่อถือได้ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2535)

การวิจัยเชิงประยุกต์ คือกระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริง หรือการพยายามค้นหาคำตอบ หรือหาความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยใช้วิธีการศึกษาอย่างมีระบบและมีหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ (scientific methods) (นันทวัน สุขาโต, 2537)

การวิจัย คือกระบวนการแสวงหาหรือพัฒนาองค์ความรู้ที่มีลักษณะเป็นนัยทั่วไปอย่างมีระบบแบบแผนโดยวิธีการอันเป็นที่เชื่อถือได้ (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2540)

การวิจัย คือ กระบวนการแสวงหาความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในสิ่งที่ต้องการศึกษา มีการเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดระเบียบ ข้อมูล การวิเคราะห์ และการตีความหมายผลที่ได้จากการวิเคราะห์ ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบอันถูกต้อง (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2540) หากพิจารณาจากความหมายของการวิจัยดังกล่าว จะเห็นว่า การวิจัยเป็นการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์นั่นเอง

รัฐประศาสนศาสตร์ หรืออาจเรียกว่า การบริหารรัฐกิจ (Public administration) คือ เป็นการดำเนินงานทั้งหมดของฝ่ายบริหารเพียงอย่างเดียว โดยไม่เกี่ยวข้องกับฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายตุลาการ ซึ่งจะทำให้การจัดการและบริหารภาครัฐเพื่อให้บริการประชาชนทุกคนอย่างเป็นธรรม โดยไม่หวังกำไรตอบแทนเหมือนกับการบริหารธุรกิจ โดยรัฐประศาสนศาสตร์เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งของรัฐศาสตร์ที่เป็นการศึกษาความรู้ในหลายศาสตร์ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ บริหารธุรกิจ จิตวิทยาสังคม เศรษฐศาสตร์ ตรรกวิทยา และสังคมวิทยา แต่จะมุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับการบริหาร และจัดการของภาครัฐโดยเฉพาะ ซึ่งจะทำให้การศึกษาในเรื่องของ นโยบายสาธารณะ การปฏิรูประบบราชการ องค์การกับการบริการสาธารณะ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การคลัง และงบประมาณ

แนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ คือ กระบวนการแสวงหา ข้อเท็จจริง หรือการพยายามค้นหาคำตอบ หรือค้นหา ความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยใช้วิธีการศึกษาอย่างมีระบบและมีหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์สามารถแบ่งออกเป็น 11 องค์ประกอบ ได้แก่

1. การแสวงหาความรู้ของมนุษย์ (Human Inquiry) หลากหลาย หากจำแนกเป็นหมวดหมู่อาจกล่าวได้ว่าวิธีการแสวงหา ความรู้ของมนุษย์มีอย่างน้อย 4 วิธีด้วยกัน คือ 1) วิธีการถามไถ่ผู้รอบรู้ (authoritarian mode) 2) วิธีการที่เชื่อในสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ (mystical mode) 3) วิธีการที่ใช้เหตุผล (rationalistic mode) และสุดท้าย 4) วิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ (scientific mode) (ศุภชัย ยาวะประภาส 2544)

1.1 วิธีการถามไถ่ผู้รอบรู้ (authoritarian mode) ความรู้ที่ได้มาจากการแสวงหาโดยวิธีนี้จะถูกต้อง เชื่อถือได้มากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับอำนาจทางการเมืองและการยอมรับทางสังคมของผู้สร้างทางสังคมของผู้สร้างความรู้ ขั้นตอนในการได้มาซึ่งความรู้มีผลต่อคำตอบที่จะเห็นได้แต่ไม่มีผลต่อความเชื่อมั่นในคำตอบ แม้ว่าท้ายที่สุดแล้วอาจมีการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้สร้างความรู้ก็ได้ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือหากเจ็บป่วยไม่สบายเรามากฟังความเห็นของแพทย์ หากรถยนต์ขัดข้องเรามากฟังความเห็นของช่างเครื่องยนต์ หากไม่แน่ใจว่าควรรับประทานยาที่มีผู้แนะนำหรือไม่ เรามากฟังและเชื่อเภสัชกรหรือแพทย์ หากมีข้อสงสัยในประเด็นทางกฎหมายเรามากฟังและเชื่อนักกฎหมาย

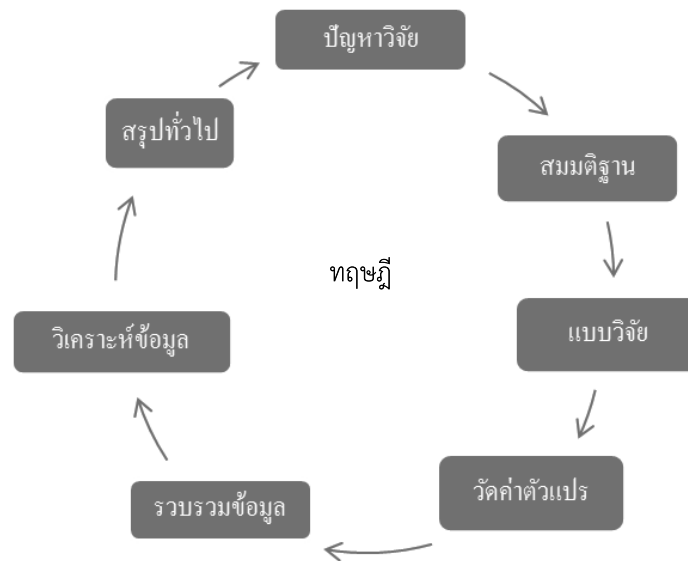
1.2 วิธีที่เชื่อในสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ (mystical mode) วิธีการนี้เป็นวิธีที่ยังพบได้ในปัจจุบัน การทำนายโชคชะตา การทรงเจ้า การทำพิธีคุณไสยต่างๆ หรือแม้กระทั่งการทาเลืงสีแดงเพื่อป้องกันไม่ให้ผีแม่ม่ายมาเอาชีวิตในช่วงนอนหลับ สิ่งเหล่านี้ล้วนสร้างความเชื่อในสิ่งลึกลับซึ่งมีอยู่แทบทุกสังคมทั้งสังคมตะวันตกและตะวันออก และตรึงใจที่มนุษย์ยังต้องการคำตอบ ตรึงใจที่มนุษย์ก็ยังคงใช้วิธีการที่ต่างๆ กันไป

1.3 วิธีการที่ใช้เหตุผล (rationalistic mode) ความรู้ย่อมได้มาจากการยึดมั่นในรูปแบบและกฎเกณฑ์แห่งตรรกะ (logic) ข้อสมมุติพื้นฐานของวิธีการนี้ก็คือ (1) มนุษย์สามารถเข้าใจโลกในลักษณะที่เป็นอิสระจากปรากฏการณ์ที่สังเกตเห็น และ (2) รูปแบบของความรู้มีอยู่ก่อนประสบการณ์ของมนุษย์ ตามวิธีการนี้สิ่งที่น่าประหลาดใจคืออะไรที่ต้องเป็นจริงตามหลักการและอะไรที่มีความเป็นไปได้หรือเกิดขึ้นได้ในทางตรรกะ โดยนัยแห่งวิธีการนี้การแสวงหาความรู้ไม่จำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์เชิงประจักษ์ เนื่องจากรูปแบบและกฎเกณฑ์ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ

1.4 วิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ (scientific mode) ความรู้ที่ได้มาโดยวิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ จะได้รับการตรวจสอบความถูกต้องในทุกขั้นตอน การตรวจสอบนี้เพื่อมั่นใจและแน่ใจว่าความรู้ที่ได้มานั้นไม่ได้ติดยึดหรือขึ้นกับตัวบุคคลผู้สร้างความรู้ นักวิทยาศาสตร์ไม่ได้ยึดเพียงเมื่อสมมติฐานที่ตนตั้งไว้ได้รับการยืนยัน แต่ต้องทดสอบสมมติฐานที่เป็นไปได้อื่นๆ อีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากหากสมมติฐานอื่นๆ ได้รับการยืนยันด้วยข้อสรุปเกี่ยวกับสมมติฐานแรกที่ตั้งไว้จะต้องพิจารณาใหม่อีกครั้ง ด้วยเหตุนี้เองวิธีการทางวิทยาศาสตร์จึงเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ที่ได้รับการยอมรับมากที่สุด และการวิจัยก็ถือว่าการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ (ศุภชัย ยาวะประภาส, 2544)

2. กระบวนการแสวงหาความรู้ (body of knowledge) กล่าวโดยทั่วไปแล้วนักสังคมศาสตร์ ซึ่งศึกษามนุษย์ในด้านการเมืองและสังคม หรือศึกษาความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในด้านอื่นๆ ทางรัฐประศาสนศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ การบริหารงานภาครัฐจะประสบความยุ่งยาก ในการศึกษาค้นคว้ามากกว่านักวิชาการแขนงอื่นๆ และเผชิญความยุ่งยากที่แตกต่างไปจากการศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์กายภาพ ทั้งนี้เนื่องจากว่าทั้งนักวิจัยผู้ทำการศึกษาและกรณีที่ใช้ในการศึกษาวิจัยทางสังคมศาสตร์มีค่านิยม (values) และอคติ (biases) แฝงอยู่ในตัวเอง เช่น มีความชอบ หรือไม่ชอบกรณีศึกษาต่างๆ เป็นพื้นฐาน เป็นต้น เพราะฉะนั้น หากนักวิจัยปลั่งผลอไม่ระมัดระวัง ก็มักจะทำให้ได้ความรู้ที่เป็นเท็จ ความรู้ที่เป็นเท็จอันเนื่องมาจากค่านิยม ดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นได้เสมอในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการศึกษาวิจัย (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2545) ด้วยสภาพการณ์ในการค้นหาคำถามดังกล่าว นักสังคมศาสตร์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาค้นคว้าอย่างพิถีพิถัน ในทุกขั้นตอนของการศึกษาวิจัย กระบวนการที่นักสังคมศาสตร์ใช้ในการบรรยาย อธิบาย และทำนายปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคม การบริหารหน่วยงานของภาครัฐอย่างมีระบบตามหลักการทางศาสตร์ ตลอดจนการใช้เทคนิคมาตรฐานที่สามารถตรวจสอบความถูกต้อง และเชื่อถือได้นี้เรียกว่า วิธีวิทยาการวิจัย (research methodology)

3. วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปทัสสถานและเชิงประจักษ์ (empirical and normative methodology) เป็นการบรรยายวิเคราะห์ และอธิบายว่าสิ่งที่นักวิจัยทำได้จริงๆ นั้นทำอย่างไร ส่วนวิธีวิทยาการวิจัยเชิงปทัสสถานนั้น มีสาระสำคัญว่า นักวิจัยควรจะทำอย่างไรจึงจะทำให้ได้ความรู้ที่เที่ยงตรง สามารถตรวจสอบความถูกต้องได้ สาระสำคัญในส่วนนี้เกี่ยวข้องกับการกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน ที่จะใช้กับขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัยในการศึกษาเพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีวิทยาการวิจัยทางสังคมศาสตร์นั้นเกี่ยวข้อง ทั้งวิธีวิทยาการวิจัยเชิงประจักษ์และเชิงปทัสสถาน (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2545)

ภาพที่ 1 วงล้อของการวิจัยทางศาสตร์
ที่มา : Nachmias and Nachmias, 1996

4. ตัวแบบหลักของการวิจัย (main subject of research) การวิจัยเป็นกระบวนการในการแสวงหาความรู้ ซึ่งมีรากฐานและการสังเกตความรู้ด้านนี้อย่างยาวนาน ของกระบวนการวิจัยมีลักษณะดังภาพที่ 1 ซึ่งประกอบด้วยปัญหาการวิจัยสมมติฐาน การออกแบบวิจัย การวัดค่าตัวแปรในสมมติฐาน การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปร การวิเคราะห์ ข้อมูลว่ายืนยันสมมติฐานเพียงใด แล้วสรุปทั่วไปรวมเข้ากับทฤษฎีผู้ศึกษาพึงรู้ สภาพการณ์พื้นฐานของศาสตร์ (science) เป็นเบื้องต้นเสียก่อน ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้เกิดความสะดวกในการเข้าใจวิธีการและเทคนิคที่ซับซ้อนอื่นๆ ต่อไป ความรู้เบื้องต้นที่นักวิจัยพึงทำความเข้าใจให้กระจ่าง ได้แก่

1. ที่มาของความรู้ (The sources of knowledge)
2. ลักษณะของแนวทางศึกษาทางศาสตร์ (scientific approach)
3. ข้อโต้แย้งที่โจมตีว่า สังคมศาสตร์ไม่ใช่ศาสตร์
4. หลักตรรกวิทยาว่าด้วยเหตุผล

ขั้นตอน	กิจกรรมการวิจัย
ตั้งปัญหา	เป็นปัญหาประเภทใด ทำไมจึงเลือกปัญหานั้น ตั้งปัญหาว่าอย่างไร
ตั้งแนวความคิด	เป็นแนวความคิดเรื่องอะไรกำหนดขึ้นมาอย่างไร มีรายละเอียดของแนวความคิดนั้น
วางแนวความคิด	วัดแนวความคิดนั้นได้อย่างไร เทียบตรงตามความเป็นจริงตามธรรมชาติของปรากฏการณ์ ที่ทำการศึกษานั้นเพียงใด
ตั้งสมมติฐาน	เป็นสมมติฐานประเภทใด กำหนดขึ้นมาด้วยเหตุผลอะไร จะยืนยันสมมติฐานนั้นว่าไม่ถูกต้องได้อย่างไร
ตั้งทฤษฎี	เป็นทฤษฎีประเภทใด ตั้งขึ้นมาได้อย่างไร ทดสอบได้อย่างไร และใช้ประโยชน์ในกรณีต่างๆได้อย่างไร

รวบรวมข้อมูล	การรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการอย่างไร มีข้อจำกัด เด่นด้อยอย่างไร มีวิธีดำเนินการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างไร
ประมวลผลข้อมูล	จะสรุปและจัดพวกร้อยไร จะดูความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ในเงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่งหรือไม่ จะใช้วิธีการอะไร วิเคราะห์ข้อมูล จะใช้เทคนิคสถิติอะไรเข้าช่วยให้ตีความชัดเจนขึ้นหรือไม่
รายงานผล	จะรายงานผลการวิจัยอย่างไร บทวิจยนี้เด่น หรือบกพร่องส่วนใด มีประโยชน์อย่างไร

ภาพที่ 2 กิจกรรมของการค้นคว้าวิจัยทางศาสตร์

ที่มา : พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2545

5. ที่มาของความรู้ (Source of Knowledge) บรรดานักสังคมศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ต่างพากันริบเร่ง ในอันที่จะสร้างองค์ความรู้ที่เที่ยงตรงขึ้นมา กล่าวคือ โดยมุ่งที่จะทำให้เกิดการบรรยาย การอธิบาย และการทำนายปรากฏการณ์ทางสังคมศาสตร์ที่เที่ยงตรงตามสภาพที่เป็นจริง เพื่อที่จะให้บรรลุถึงจุดหมายดังกล่าว นักวิจัยจึงพึงรู้ที่มาของความรู้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 แหล่งคือ (Hospers, 1967)

5.1 ความรู้ได้มาจากประสบการณ์จริง หมายถึงความรู้ที่ได้จากประสบการณ์จริง (sense experience) คือ ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการที่บุคคลบุคคลได้ประสบมาด้วยตนเอง โดยผ่านประสาททางใดทางหนึ่ง เช่น หู ตา จมูก ลิ้น กาย (สัมผัส) และรับรู้จากประสบการณ์ว่าเป็นเช่นนั้นจริง ปรัชญาพื้นฐานของนักวิชาการกลุ่มประจักษ์นิยม (empiricism) ขึ้นกับความเชื่อนี้ว่า ประสบการณ์ที่ได้จากประสาทสัมผัส เป็นแหล่งที่มาของความรู้ที่เชื่อถือได้มากที่สุด ในความเป็นจริงนั้น การรับรู้ของบุคคลจากประสบการณ์จริง อาจเป็นการรับรู้ที่ผิดไปจากความเป็นจริงได้สรุปว่าประสบการณ์จริง เป็นสิ่งที่ทำให้ได้ความรู้ที่ผิดพลาดนั้นไม่ถูกต้อง ด้วยความผิดพลาดดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วง “การตัดสินใจ” สิ่งที่ได้รับจากประสบการณ์ โดยที่ผู้พบเห็นตัดสินใจผิดพลาดไปจากสภาพที่เป็นจริง ความผิดพลาดทั้งหลายไม่ได้อยู่ที่ประสบการณ์หรืออยู่ที่ประสาทสัมผัส แต่อยู่ที่การตัดสินใจที่ได้อาจมาจากประสาทสัมผัสนั้นต่างหาก ตัวอย่างเช่น เรามองเห็นพระอาทิตย์ขึ้นและตกทุกวันแล้วสรุปว่า ดวงอาทิตย์หมุนรอบโลกนั้น ประสาทสัมผัสทางตาจะรับรู้เพียงแต่เห็นพระอาทิตย์ขึ้นลงเท่านั้น การสรุปดังกล่าวผิดในช่วงการตัดสินใจหรือการแปลความหมายต่อจากประสาทตาได้รับเอาประสบการณ์มา

5.2 ความรู้ได้มาจากเหตุผลหมายถึงการใช้เหตุผล (reason) เป็นอีกทางหนึ่งแห่งการได้มาซึ่งความรู้ ในทางวิชาการด้านปรัชญาเรียกผู้ที่ถือเอาการใช้เหตุผล ว่าเป็นแหล่งที่มาที่สำคัญของความรู้ของมนุษย์ว่าพวก “เหตุผลนิยม” (rationalism) ในกระบวนการใช้เหตุผลเพื่อสรุปผลออกมา นั้น นักวิจัยมีวิธีการที่สำคัญอยู่ 2 วิธี คือ การใช้เหตุผลแบบอุปมา (inductive reasoning) (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2545) การใช้เหตุผลทั้งสองวิธีนี้อาจเกิดมีความผิดพลาดในการสรุปเชิงเหตุและผลได้หลายประการ นักวิจัยต้องพิจารณาประเด็นนี้จากหลักการทางตรรกวิทยา ว่าด้วยการใช้เหตุผลที่สมเหตุสมผล

5.3 ความรู้ได้จากผู้รู้หมายถึง ผู้รู้ (authority) ได้แก่ ผู้สันตติกรรม คร่ำหวอด คลุกคลี นักวิจัย ครู อาจารย์ หรือผู้ประกอบวิชาชีพในแต่ละสาขาจนเกิดความชำนาญ โดยได้สั่งสมประสบการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งไว้มากเป็นพิเศษในโลกที่เป็นพื้นฐานต่อความเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆร่วมกัน มีประเด็นที่สำคัญ 9 ประการ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2545)

5.3.1 พฤติกรรมทั้งหลายเป็นไปตามธรรมชาติ หลักสำคัญในการตัดสินเหตุการณ์มีว่า “ผลทุกอย่างมาจากเหตุ” ข้อตกลงที่ 1 นี้ย้ำในทำนองเดียวกันว่า ผลทุกอย่างหรือเหตุการณ์ทุกชนิดเป็นไปตามธรรมชาติอย่างธรรมชาติ

5.3.2 มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของบรรดาสรรพสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่โดยธรรมชาติในโลกในจักรวาล จึงอยู่ในกรอบแห่งกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเช่นเดียวกับแร่ พืช สัตว์ และสสารอื่นๆ แม้ว่ามนุษย์จะมีลักษณะเฉพาะตัวในลักษณะอย่างไรก็ตามแต่ก็ต้องยังอยู่ในกรอบกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติอยู่นั่นเอง ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์จึงสามารถทำได้เช่นเดียวกับศาสตร์แขนงอื่นๆ สามารถศึกษาสรรพสิ่งทั้งหลายได้

5.3.3 ธรรมชาติมีกฎเกณฑ์และมีระเบียบ เหตุการณ์ทั้งหลายไม่ได้เกิดขึ้นจากความบังเอิญ หรือเกิดขึ้นโดยไม่มีอะไรเป็นสาเหตุ ความหมายของคำว่า “ความบังเอิญ” ในทางศาสตร์ หมายถึงเหตุการณ์ที่ไม่สามารถอธิบายได้หรือทำนายได้ แต่ไม่ได้หมายถึงว่าไม่มีอะไรเป็นสาเหตุ ทำให้เกิด นักวิชาการถือว่าธรรมชาติมีกฎเกณฑ์ มีความเป็นระเบียบ เหตุการณ์ทั้งหลายอยู่ในกรอบระเบียบของธรรมชาติทั้งสิ้น มีเหตุการณ์บางอย่างที่ค่อนข้างจะมีลักษณะเฉพาะตัว เช่น วัฏภัย แผ่นดินไหว การปฏิวัติของไทย ผลการเลือกตั้ง ฯลฯ แต่จะถือว่าอยู่นอกระเบียบกฎเกณฑ์ของชาตินั้นไม่ได้ เพราะในความเป็นจริงนั้นเป็นเพียงแต่เรายังไม่สามารถค้นพบระเบียบแผน ทางธรรมชาติของปรากฏการณ์เหล่านั้นได้เท่านั้นเอง

5.3.4 ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงช้าพอที่จะทำความเข้าใจได้ แม้ว่าทุกอย่างต่างเปลี่ยนแปลง บางปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลงเร็ว บางปรากฏการณ์ช้า แต่ที่จริงแล้วการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายยังเปิดช่องไว้มากพอที่เราจะทำความเข้าใจสภาพที่เป็นจริงได้ สรรพสิ่งทุกอย่างต่างเปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่ง เป็นต้นว่ากระแสไฟฟ้าเปลี่ยนเป็นความร้อน เป็นแสงสว่าง ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเรียกว่าเร็วหรือช้าก็ตามที่ ยังมีช่วงเวลาที่จะให้เราทำความเข้าใจศึกษาได้แทรกอยู่ หากไม่ยอมรับข้อตกลงนี้แล้ว เราจะไม่สามารถศึกษาสิ่งใดๆ ได้เลยเพราะทุกอย่างเป็น “อนิจจัง” เปลี่ยนสภาพอยู่ตลอดเวลา การศึกษารูปแบบเหตุการณ์ต่างๆ เป็นการวิเคราะห์ที่สำคัญยิ่งทางศาสตร์ เพราะนอกจากจะช่วยให้สามารถอธิบาย และทำนายปรากฏการณ์ได้แล้ว ยังช่วยให้ตัดสินได้ว่า ข้อสรุปเกี่ยวกับเรื่องนั้นยังใช้กับเหตุการณ์ประเภทนี้ได้อยู่อีกหรือไม่

5.3.5 ปรากฏการณ์ที่สังเกตการณ์ได้นั้นในที่สุดจะรู้แจ้งได้ ข้อตกลงเบื้องต้นดังกล่าวนี้ให้ความสำคัญกับความสามารถของมนุษย์ในอันที่จะเข้าใจถึงความเร้นลับ หรือความเป็นจริงของจักรวาลได้

5.3.6 ไม่มีสิ่งใดมีความหมายโดยตัวของมันเอง สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะปราศจากความหมายหากไม่มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น จะไม่มีความสูงความเตี้ยของคน ถ้าคนมีขนาดเท่ากันหมด นั่นคือ เราจะรู้ข้อเท็จจริงได้ก็ต่อเมื่อเราเปรียบเทียบ หรือมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งเท่านั้น ข้อเท็จจริงของธรรมชาติต้องสามารถรู้ได้ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งจากการพิจารณาความเกี่ยวเนื่องกับสิ่งอื่นที่รู้ก่อนแล้ว

5.3.7 ไม่มีสิ่งใดมีความหมายโดยตัวของมันเอง สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะปราศจากความหมายหากไม่มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น จะไม่มีความสูงความเตี้ยของคน ถ้าคนมีขนาดเท่ากันหมด นั่นคือ เราจะรู้ข้อเท็จจริงได้ก็ต่อเมื่อเราเปรียบเทียบ หรือมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งเท่านั้น ข้อเท็จจริงของธรรมชาติต้องสามารถรู้ได้ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งจากการพิจารณาความเกี่ยวเนื่องกับสิ่งอื่นที่รู้ก่อนแล้ว

5.3.8 การรับรู้ ความทรงจำ และการใช้เหตุผลของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งเชื่อถือได้ นักวิชาการยอมรับว่าประสาทสัมผัสของมนุษย์เป็นตัวการในการรับรู้ ความจำ และการใช้เหตุผลของมนุษย์จะไม่ผิดพลาดแต่

หมายถึงว่า เมื่อเกิดความขัดแย้งกันทางวิชาการ การตัดสินใจที่แท้จริงที่เกิดขึ้นจะอยู่กับการรับรู้ข้อมูลจากประสาทสัมผัสทางตรรกะเป็นหลัก ไม่ใช่จากการหยั่งรู้หรือจากผู้เฉพาะอย่างยิ่งความรู้จาก 2 แหล่งมักจะทำให้เกิดการขัดแย้งกันมากขึ้น แม้ว่าประสบการณ์ของคนจะให้ข้อมูลที่ผิดได้ แต่ข้อมูลเชิงประจักษ์ก็ยังเชื่อถือได้ยิ่งกว่าข้อมูลประเภทใดๆ

6. วิธีการแสวงหาความรู้ทางศาสตร์มีลักษณะทั่วไปของศาสตร์ (How to pursuit of scientific knowledge) “ศาสตร์” คือ “วิธีการวิเคราะห์ที่เป็นระบบ เป็นเหตุเป็นผล และเป็นวัตถุวิสัย (objective) เพื่อที่จะบรรยาย อธิบาย และทำนายปรากฏการณ์ที่สามารถสังเกตได้” คำนียามดังกล่าวพอที่จะแยกทำความเข้าใจในแต่ละประเด็นย่อยได้ดังนี้ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2545)

6.1 “ศาสตร์” เป็นวิธีการวิเคราะห์ ไม่ใช่เป็นตัวความรู้ ศาสตร์เป็นกิจกรรม เป็นกระบวนการไม่ใช่ผลหรือผลิตผล ศาสตร์แต่ละสาขามีวิธีการวิเคราะห์ที่แน่นอน อาจจะเหมือนวิธีการศึกษาวิเคราะห์ของศาสตร์สาขาอื่นๆ หรือไม่ก็ได้ ระเบียบวิธีกฎเกณฑ์และตรรกะวิธีในการวิเคราะห์ของศาสตร์แต่ละสาขาเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดแจ้ง ทำความเข้าใจได้

6.1.1 จุดมุ่งหมายสุดยุดของ “ศาสตร์” คือการบรรยาย การอธิบาย และการทำนายปรากฏการณ์ นักรัฐศาสตร์พยายามที่จะบรรยาย อธิบายและทำนายปรากฏการณ์ทางการเมืองทั้งหลายที่เกิดขึ้น นักรัฐประศาสนศาสตร์อธิบายปรากฏการณ์การบริหารงานของระบบราชการ เป็นต้น คำว่า “การบรรยาย” หมายถึงการตอบคำถามว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร ยกตัวอย่างเช่นนักรัฐศาสตร์อาจตั้งคำถามว่า การเดินขบวนประท้วงเป็นของคนกลุ่มใด เกิดขึ้นเมื่อไร ส่วนมากแล้วมักจะเกิดขึ้นที่ไหน สถานการณ์รุนแรงมากน้อยเพียงใด ระหว่างสมาชิกของสหภาพแรงงานที่มีรายได้น้อยกับสมาชิกมีรายได้มาก กลุ่มใดเข้าร่วมการเดินขบวนประท้วงมากกว่ากัน ระหว่างกลุ่มสมัชชาคนจน กับกลุ่มเกษตรกรภาคอีสานมีลักษณะโครงสร้างของกลุ่มแตกต่างกันอย่างไร เป็นต้น การบรรยายเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นของศาสตร์ที่จะขาดเสียมิได้ การบรรยายเป็นส่วนที่มักจะมีก่อนการอธิบายและการทำนาย (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2545) “การอธิบาย” คือ การตอบคำถามประเภท “ทำไม” เช่น ทำไมคนที่มีการศึกษาสูงซึ่งมีรายได้น้อยจึงมักจะเข้าร่วมการประท้วงมากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำและมีรายได้น้อย เป็นคำตอบที่ได้จากคำถามประเภท “อธิบาย” เป็นสาระสำคัญของศาสตร์ทั้งปวง “การทำนาย” คือ การตอบคำถามประเภท “อะไรจะเกิดขึ้นในอนาคต ” ตัวอย่างเช่น นักรัฐศาสตร์อาจสนใจศึกษาสภาพการณ์ หรือปัจจัยที่จะเกิดขึ้นจากการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 25540 กำหนดให้มีคณะกรรมการการเลือกตั้งทำหน้าที่บริหารการเลือกตั้งความสนใจแบบความสัมพันธ์ต่อกันในเชิงอุปถัมภ์ของ ส.ส. 2 ประเภทตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งกำหนดให้รัฐสภามี ส.ส. 2 ประเภท คือ ส.ส.จากเขตเลือกตั้ง 400 คน และจากบัญชีรายชื่อ 100 คน ที่จะเกิดขึ้นจริงในอนาคต เป็นต้น

6.2 “ศาสตร์” เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่สังเกตได้ ปรากฏการณ์ที่สังเกตได้เป็นสิ่งที่ต้องการบรรยายอธิบายและทำนาย สิ่งที่ไม่สามารถสังเกตโดยตรงหรือทางอ้อม จะไม่สามารถนำมาศึกษาวิเคราะห์โดยทางศาสตร์ได้ เช่น เรื่องของอภิปราย (metaphysics) เทวดา ผีศาจ พหุจักรวาล (universe) หรือสิ่งที่เรียกกรวมๆว่าเป็น “สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ” (supernatural) สิ่งเหล่านี้จึงถูกจัดว่าอยู่นอกขอบข่ายของ “ศาสตร์”

6.3 “ศาสตร์” ลักษณะเป็นระบบ (system) เป็นเหตุเป็นผล (logical) และเป็นวัตถุวิสัย (objective) คำว่า “เป็นระบบ” หมายถึง การมีองค์กรรมชนิดหนึ่งเกิดขึ้น จากการมีส่วนร่วมย่อยหลายส่วนเรียงร้อยเข้าหากันเห็น “องค์” แต่ละส่วนย่อยแบ่งหน้าที่กันทำ แต่ต้องทำหน้าที่อย่างสอดคล้องประสานกัน เนื้อหาของศาสตร์

พร้อมที่จะให้มีการปรับปรุง เพิ่มเติม หรือแก้ไขด้วยหลักฐานใหม่ๆ ได้จากการพิจารณาความเป็นระบบดังกล่าวนี้ ส่วน “ความเป็นเหตุเป็นผล” มีความหมายว่า องค์ความรู้ทางศาสตร์เกิดขึ้นจากหลักของเหตุผล หรือตรรกะวิธี ในการนิยามคำตรรกะวิธีที่เหมาะสมเหตุผลของการอ้างจากเหตุไปหาผลหรือจากผลไปหาเหตุ หรือตรรกะวิธี ตามทฤษฎีความน่าจะเป็นทางสถิติศาสตร์ คำว่า “วัตถุวิสัย” หมายถึงว่าหลักเกณฑ์ทั้งหมด ในกิจกรรมของ ศาสตร์ ต้องสามารถทดสอบโดยผู้มีความสามารถอื่นๆ ได้ ซึ่งบางทีก็มีความหมายถึงองค์ความรู้ที่สามารถทดสอบ ได้โดยหลายวิธี สามารถตรวจสอบหรือทดสอบซ้ำได้ทุกขั้นตอน ศาสตร์คือระบบวิธีวิเคราะห์ที่ (1) เป็นระบบ (2) เป็นเหตุเป็นผล (3) เป็นวัตถุวิสัยเพื่อที่จะบรรยาย,อธิบายและทำนายปรากฏการณ์ที่สามารถสังเกตได้ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2545)

7. ความเป็นศาสตร์ (scientific)

7.1 ความเป็นศาสตร์ไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับ การทดลองเสมอไป อาทิ ดาราศาสตร์และธรณีวิทยาไม่ได้ใช้วิธีการทดลองในการสร้างศาสตร์เหล่านี้ แต่ก็ถือว่าเป็นศาสตร์ที่แท้จริง

7.2 ประยุกต์ศาสตร์ (Advance method) กับ “เทคนิคทางศาสตร์” (Scientific Techniques) วิธีการทางศาสตร์เป็นแนวทางที่ศาสตร์ทุกแขนงใช้ร่วมกัน เป็นแนวทาง หรือกระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ ซึ่งเหมือนกับในศาสตร์ทุกแขนง วิธีการดังกล่าว กระบวนการตั้งปัญหา การตั้งแนวความคิด การตั้งสมมติฐาน การสร้างทฤษฎี ฯลฯ ส่วนเทคนิคทางศาสตร์นั้นแตกต่างกันออกไปในแต่ละสาขาวิชา เทคนิคแต่ละอย่างเหมาะสม สำหรับศาสตร์แต่ละแขนง

7.3 การทดลองทางศาสตร์มีเหตุผลสำคัญของการทำการทดลอง ก็เพื่อที่จะให้สามารถควบคุม (Control) ปัจจัยหรือตัวแปรบางตัวที่ทำการศึกษาค้นคว้าได้ การควบคุมตัวแปรในกรณีที่ทำการศึกษา มีความ จำเป็นจริงแต่พึงพิจารณาว่า จุดมุ่งหมายในการควบคุมสิ่งที่ทำการศึกษามีอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก เพื่อตรวจสอบความแตกต่างระหว่างปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับปรากฏการณ์ที่ไม่ปรากฏขึ้น และประการที่ 2 เพื่อตรวจสอบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลทำให้เกิดปรากฏการณ์เช่นนั้นขึ้นมาในลักษณะเช่นนี้ การทดลองเป็นเพียง เทคนิคทางศาสตร์อย่างหนึ่งเพื่อใช้ตรวจสอบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อปรากฏการณ์นั้นๆ

7.4 ในการวิจัยทางศาสตร์ ต่างก็ใช้เทคนิคการทดลองในการศึกษาค้นคว้าอยู่อย่างมากมาย แต่เทคนิค ของการทดลองทางศาสตร์ มีลักษณะแตกต่างจากการทดลองทางวิทยาศาสตร์กายภาพค่อนข้างมาก ทั้งนี้เพราะ สิ่งที่จะทำการทดลองหรือกรณีที่ทำการศึกษานั้นมีลักษณะแตกต่างกัน จะทำให้การทดลองเหมือนกับการ ทดลองทางวิทยาศาสตร์กายภาพย่อมทำไม่ได้ การทดลองภาวะการตัดสินใจในกรณีที่มีทรัพยากรเป้าหมาย และ ข่าวดสารข้อมูลที่จะทำการตัดสินใจแตกต่างกัน การทดลองเกี่ยวกับการกระจายรายได้ การทดลองแบบอนุกรม เวลา (Time Series) ในการศึกษาถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจที่มีความมั่นคงของรัฐบาล หรือการจัดตั้งองค์การ หรือกลุ่มต่างๆ เช่น นาฟตา เอเปค องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

8. ศาสตร์ต้องเป็นสิ่งที่ศึกษาได้ในเชิงปริมาณ (Science is a quantitative study) การศึกษาเชิง ปริมาณเป็นเพียง “เทคนิคทางศาสตร์” เช่นเดียวกับการทดลอง และเทคนิคอื่นๆ ทัวไป การศึกษาเชิงปริมาณ ไม่ใช่เป็นองค์ประกอบของความเป็นศาสตร์ แน่แน่นอนว่าหากศึกษาในเชิงปริมาณได้จะทำให้ให้นักวิจัยสามารถศึกษา ค้นคว้าเรื่องเหล่านั้นได้กระชับ (Precise) กว้างขวาง จำนวนมาก และซับซ้อนยิ่งขึ้น แต่ไม่ได้หมายความว่าสิ่งที่ ศึกษาด้วยเทคนิคเชิงปริมาณไม่ได้จะไม่ใช่วิทยาศาสตร์

9. ศาสตร์ต้องมีข้อสรุปทั่วไป (Generalization or Nomothetic) แต่ปรากฏการณ์การทางการเมืองและสังคมมักจะเป็นลักษณะเฉพาะกรณี (Unique of Ideographic) ดังนั้นการศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคม ซึ่งยากต่อการกำหนดเป็นข้อสรุปทั่วไปจึงไม่ใช่ศาสตร์

10. ประเด็นข้อพิจารณาทางประยุกต์ศาสตร์ (Considerations of Advance)

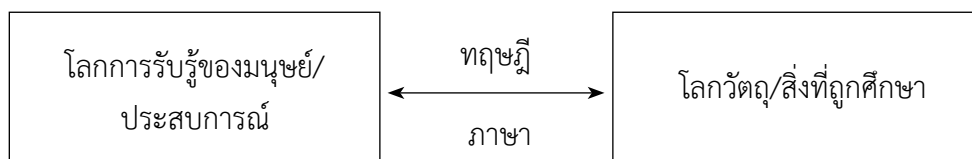
10.1 หากจะกล่าวโดยละเอียดหรือกล่าวอย่างปรมาณแล้ว คนทุกคน วัตถุสิ่งของทุกชนิด เหตุการณ์ทุกอย่าง รูปนามทั้งหลายต่างก็มีลักษณะเฉพาะตัว (Unique) ด้วยกันทั้งสิ้น กล่าวอีกอย่างได้ว่า ไม่มีสิ่งใดที่เหมือนกันทุกอนุ ถ้าหากพิจารณาอย่างละเอียดที่สุดทุกแห่งทุกมุมแล้วก็จะไม่มีสิ่งใดเหมือนกันเลย หรือในสาขาอื่นๆ ก็ไม่ได้ถือเรื่องนี้เป็นเรื่องคอขาดบาดตาย เพราะฉะนั้นสังคมศาสตร์ก็ไม่ควรวิตกวิจารณ์ในข้อนี้จนเกินการณ์เช่นเดียวกัน

10.2 ที่กล่าวว่า กระบวนการทางการเมืองและสังคมทั้งปวงแตกต่างกันไปตามพื้นฐานตามลักษณะและความเป็นมาของแต่ละสังคม ทำให้ไม่สามารถสรุปรวมออกมาเป็นข้อยุติทั่วไปอย่างเดียวกันได้นั้น คำกล่าวนี้ไม่ได้ระบุว่า การทำความเข้าใจหรือค้นหาลักษณะที่เหมือนกันหรือแตกต่างกัน ในกระบวนการทางการเมืองและสังคมนั้นเป็นไปได้ ดังนั้นในเมื่อสังคมศาสตร์ที่มุ่งถึงการค้นพบความรู้เกี่ยวกับลักษณะต่างๆ ในกระบวนการทางการเมืองและสังคม ซึ่งอาจจะเหมือนหรือแตกต่างกันในแต่ละกรณี จึงไม่ขัดแย้งคำวิจารณ์ข้างต้นแต่ประการใด ปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมเป็นสิ่งที่ซับซ้อน เกิดขึ้นจากปัจจัยหรือตัวแปรหลากหลายเหลือคณานับและมีอิทธิพลต่อกันและกันอย่างกว้างขวาง จึงไม่มีทางที่จะศึกษาหรือหาข้อยุติหรือสรุปรวมให้เป็นศาสตร์ได้มีประเด็นพิจารณา ดังนี้ (1) ปรากฏการณ์ทางสังคมนั้นซับซ้อนจริง แต่ถ้าจะกล่าวว่า ปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมซับซ้อนมากกว่าปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์กายภาพ หรือชีวภาพนั้นก็จริงเสมอไปปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์ชีวภาพบางอย่างซับซ้อนยิ่งกว่าปรากฏการณ์ทางสังคมก็มีอยู่จำนวนมาก (2) ปรากฏการณ์ใดๆ ที่ยังไม่ได้ค้นพบ จะดูเหมือนว่าเป็นสิ่งที่ซับซ้อนยิ่งกว่าปรากฏการณ์ที่ค้นพบ และอธิบายได้แล้วว่าเกิดจากความสัมพันธ์ของปัจจัยอะไรบ้าง โดยมีแบบแผนอย่างไร พฤติกรรมทางสังคมหลายชนิดที่ค้นพบถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องแล้วจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ง่าย ๆ (3) แม้ว่าปรากฏการณ์ทางสังคมจะซับซ้อนจริงก็ตาม แต่ไม่ได้หมายความว่า ปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์กายภาพจะไม่ซับซ้อนไปกว่าปรากฏการณ์ทางสังคม หรือแม้แต่ซับซ้อนกว่าปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์กายภาพ ก็ไม่หมายความว่า จะศึกษาไม่ได้ ถึงแม้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อน หากมีเทคนิคในการศึกษาที่เหมาะสมและมีสมรรถนะสูง ก็ย่อมทำการศึกษาเรื่องนั้นได้

11. ทฤษฎีแสวงหาความรู้ สำนักประจักษ์นิยม (Theoretical Knowledge Empiricism)

11.1 สำนักประจักษ์นิยม (Empiricism) ทฤษฎีการแสวงหาความรู้ของสำนักประจักษ์นิยมอยู่ที่การสร้างวิธีการหาความรู้ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นวิธีการหาความรู้หลักของนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Scientists) และนักวิทยาศาสตร์สังคม (Social scientists) สำคัญของวิธีการหาความรู้ของสำนักประจักษ์นิยมอยู่ที่การพยายามสร้างความเชื่อมโยงระหว่างโลกของผู้ศึกษา (Subject) กับโลกของวัตถุหรือธรรมชาติ หรือสิ่งที่ต้องการศึกษา (Object) เข้าด้วยกันผ่านการสร้างระบบสัมพันธ์เชิงเป็นเหตุ-เป็นผลกัน (Causal Relations) เพื่อแสดงให้เห็นว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นเรื่องของเหตุและผลไม่ใช่เรื่องของความบังเอิญความเชื่อที่ว่าจะสามารถเชื่อมโยงโลกทั้งสองนี้เข้าด้วยกันได้โดยตรงอย่างความสัมพันธ์แบบหนึ่งต่อหนึ่ง (Correspondence Relation) นั้น ทำให้นักประจักษ์นิยมทั้งหลาย ไม่มีที่ว่างในทฤษฎีการหาความรู้ของตนให้กับสิ่งที่เรียกว่าการตีความ (Interpretation) และการทำความเข้าใจ (Understanding) แต่อย่างใด เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมิใช่เรื่องแปลก

ที่สำคัญนี้จะให้ความสำคัญกับโลกของวัตถุอย่างมากถึงขนาดจัดให้เป็นแหล่งที่มาของความรู้และประสบการณ์ของมนุษย์ที่สำคัญเพียงแหล่งเดียว แม้แต่จิตใจของมนุษย์ก็ถูกจัดวางไว้ในโลกของวัตถุ ในความหมายที่ว่า มนุษย์เรารับรู้ทุกอย่างได้ด้วยการรับรู้ผ่านโลกของวัตถุมารับรอง ความรู้และการอ้างว่ารู้ก็จะไม่เกิดขึ้นและไม่เป็นที่ยอมรับ ตัวอย่างเช่น มนุษย์จะไม่มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “โต๊ะ” มาก่อนว่าเป็นอย่างไร จากนั้นภาพหรือความรู้ของโต๊ะ เช่น มีสีขามีสันเรียบวางอยู่บนขาทั้งสี่ จะถูกบันทึกไว้ในประสบการณ์ของมนุษย์ เมื่อมีโอกาสเห็นหรือสัมผัสวัตถุที่มีรูปร่างลักษณะดังกล่าวอีกประสบการณ์จะบอกไว้ว่านั่นคือ “โต๊ะ” แต่ถ้าหากไม่มีโต๊ะมาก่อน (โลกของวัตถุ) ประสบการณ์เรื่องโต๊ะ (โลกของจิตใจ, ความสำนึกคิด) ของมนุษย์ก็จะไม่เกิดขึ้น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2551) กล่าวอีกนัยหนึ่ง สำนักประจักษ์นิยมมีความเชื่อมั่นว่า ความรู้ทั้งหลายทั้งปวงของมนุษย์ต้องมาจากประสบการณ์ และต้องเป็นประสบการณ์ที่ได้มาจากการรับรู้ของอายตนะทั้งห้าของมนุษย์ที่มีต่อโลกของวัตถุ เพราะฉะนั้น จุดแตกหักของการพิสูจน์หรือหักล้างกันทางความรู้ในทัศนะของสำนักประจักษ์นิยมจึงอยู่ที่เรียกว่า “ข้อมูลเชิงประจักษ์” (Empirical Reference) ที่สามารถสังเกตหรือสัมผัสได้เป็นสำคัญ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า สำนักประจักษ์นิยมแยกเรื่องของวัตถุ/กายกับจิตใจออกจากกันอย่างเด็ดขาด โดยมองว่าจิตใจของมนุษย์เปรียบเสมือนผ้าขาวเมื่อแรกเกิด ความรู้ต่างๆ ของมนุษย์เกิดขึ้นทีหลัง เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ของชีวิตที่มีต่อโลกของวัตถุ/โลกแห่งความเป็นจริง นอกจากนี้ สำนักประจักษ์นิยมยังให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า “ทฤษฎี” อย่างมากกว่าทำหน้าที่เชื่อมโยงโลกของวัตถุกับโลกของการรับรู้ของมนุษย์เข้าด้วยกัน ผ่านการสังเกต/ทดลองกับข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อสร้างเป็นกฎสากลหรือกฎทั่วไป เพื่อใช้ในการอธิบายและทำนายปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างทางด้านบริบท เช่น ระบบสังคม, การเมือง หรือวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ตามกลางหรือเป็นสะพานเชื่อมระหว่างโลกหรือประสบการณ์ของผู้ศึกษากับสิ่งที่ต้องการศึกษาเข้าด้วยกัน ผ่านการใช้ภาษา เพื่ออธิบายการเชื่อมโยงดังกล่าว (ดูภาพ)

ส่วนบทบาทของตัวผู้ศึกษานั้น สำนักประจักษ์นิยมเห็นว่าไม่มีความสำคัญแต่อย่างใด เป็นเพียงผู้เฝ้ามองหรือผู้เฝ้าสังเกตการณ์หรือผู้บันทึกปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ห่างๆ หรือเงียบๆ หรืออย่างไม่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์นั้น (An epistemological Spectator/observer) การแยกตัวผู้ศึกษาออกจากสิ่งที่ศึกษาอย่างเด็ดขาด เช่นนี้ ในแง่หนึ่งทำให้สำนักประจักษ์นิยมสามารถกล่าวได้ว่า สามารถศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ได้อย่างไร “วิทยาศาสตร์” (หรืออย่างไม่มีอคติ, อย่างเป็นกลาง, อย่างภาวะวิสัยหรือวัตถุวิสัย (Objectivity) แต่ในขณะเดียวกัน ก็เป็นจุดอ่อนที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สำนักประจักษ์นิยม ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสำนักงานคิดอื่นๆ อย่างมากอย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่านักประจักษ์นิยมทุกคน จะเห็นด้วยกับแนวทางดังกล่าวมาข้างต้นตรงกันข้าม สิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ถือเป็นเพียงสาระสำคัญของสำนักประจักษ์นิยมยุคแรกๆ หรือบางครั้งเรียก “สำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบ” (The Crude Empiricism) นักประจักษ์นิยมยุคหลังๆ มีความเห็นว่า แนวความคิดของสำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบมีลักษณะสุดขั้วเกินไป ตัวอย่างเช่น อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant, 1724-1804) นักประจักษ์นิยมคนสำคัญคนหนึ่งเห็นแย้งกับสำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบ

ว่า อาจมีสิ่งๆที่เรียกว่า “ความรู้ก่อนประสบการณ์” (A Priori) ก็ได้ในขณะเดียวกัน ลัทธิ วิทเจนสไตน์ (Ludwig Wittenstein, 1889-1951) สมาชิกคนสำคัญของสำนักประจักษ์นิยมอีกกระแสหนึ่งที่เรียกว่า The Vienna Circle ซึ่งเป็นต้นตำรับของสำนักคิดที่รู้จักกันต่อมาว่า “สำนักปฏิฐานนิยมเชิงตรรกะ” (The Logical Positivism) ก็ได้ชี้ให้เห็นในงานยุคหลังของเขาว่า สำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบมีทัศนะที่คับแคบและตื้นเขินอย่างมากเกี่ยวกับภาษา กล่าวคือยังมองภาษาในฐานะที่เป็นเพียง “เครื่องมือ” ในการอธิบายหรือสะท้อนความจริงเท่านั้น ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงแล้ว ภาษากับความจริงแยกกันไม่ออก ภาษา คือ ชีวิตและจิตใจของมนุษย์เลยทีเดียว ฉะนั้นการใช้ภาษาจึงมิใช่เป็นเพียงการพูดถึงหรือ “อธิบาย” ปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาอย่างไม่มีอคติ แต่เป็นการสอดใส่คุณค่า เจตนา ความรู้สึกนึกคิดของผู้ศึกษาเข้าไปด้วยในรูปแบบต่างๆ กัน นั่นคือ ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์และโลกแห่งความเป็นจริงที่เรากำลังพูดถึง หรือ “อธิบาย” วิทเจนสไตน์เรียกการเรียนรู้การใช้ภาษานี้ว่า “เกมส์ของภาษา” (Language Games) โดยมองการใช้ภาษาว่าเป็น การกระทำทางสังคม (Social Action) ชนิดหนึ่งเมื่อเป็นการกระทำการสังคมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จะต้องอิงจารีตกฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคมด้วย ฉะนั้น การวิเคราะห์ภาษาก็เท่ากับเป็นการวิเคราะห์การกระทำของคนไปพร้อมๆ กันด้วย เพราะการพูด/การใช้ภาษาคือรูปแบบหนึ่งของการกระทำ แต่เป็นการกระทำที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการสร้างความหมายให้แก่โลกรอบตัวเราในรูปของสิ่งที่สำนักหลังยุคโครงสร้างนิยม (Post-structuralism) เรียกว่า “วาทกรรม”(Discourse) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2551) ทัศนะที่คับแคบเกี่ยวกับภาษาของสำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบข้างต้น นำไปสู่ทัศนะที่คับแคบเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” ด้วย กล่าวคือ สำนักประจักษ์นิยมมองความรู้ว่าเป็นเพียงความสามารถในการใช้ภาษาอธิบายความจริง/ธรรมชาติ และเชื่อภาษา สามารถสะท้อนหรือให้ภาพของความจริง/ธรรมชาติได้อย่างหมดจดเหมือนกับภาพสะท้อนในกระจกเงา ดังนั้น ความรู้ของสำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบ จึงเป็นความรู้ที่มีลักษณะคับแคบมาก กล่าวคือเฉพาะสิ่งที่สามารถทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์เท่านั้น จึงจะถือเป็นความรู้ที่ยอมรับได้ (The Empirically Testable Statements) ยิ่งไปกว่านั้น สำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบยังมีความเชื่อว่า ความรู้และความจริงลอยอยู่เป็นอิสระ/เป็นเอกเทศจากผู้ศึกษาและรออยู่นิ่งๆ หรือเฉยๆ เพื่อให้ผู้ศึกษา “ค้นพบ” ดังนั้นหน้าที่หลักของผู้ศึกษาคือศึกษาอย่างเป็นกลางอย่างไม่มีอคติ นั่นคือไม่นำความรู้ประสบการณ์เดิมของตนเองเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย (The Preconceived Ideas) ทัศนะที่มีต่อความรู้และต่อตัวผู้ศึกษาเช่นนี้ นับว่าแตกต่างไปจากวิธีการหาความรู้แนวอื่นๆ อย่างมาก เช่น วิธีการหาความรู้แบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ของเอ็ดมุนด์ ฮูสเซิร์ล (Edmund Husserl, 1859 – 1938) ที่มองว่า จิตใจของมนุษย์ (Human mind/consciousness) ต่างหากที่เป็นแหล่งที่มาของความรู้ทั้งหลายทั้งปวงของมนุษย์ไม่ใช่โลกของวัตถุแต่อย่างไร กิจกรรม การกระทำ ประสบการณ์ต่างๆ ฯลฯ เป็นผลมาจากการกระทำหรือการตระหนักรู้ของจิตใจของมนุษย์ทั้งสิ้น (The Activity of Mind) (Edmund Husserl, 1970) วิธีการหาความรู้ของสำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากจากทั้งนักประจักษ์นิยมด้วยกันเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจารณ์ของคาร์ล พอปเปอร์ (Karl Popper) และจากสำนักคิดอื่นๆ ด้วย แต่มีบางประเด็นคิดว่ามีความสำคัญมากและควรหยิบยกมากล่าวในที่นี้ ดังนี้

1. สำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบติดขัดกับวิธีการหาความรู้แบบอุปนัย (Inductive Method) อย่างมาก วิธีการหาความรู้แบบนี้เป็นการสังสมหรือประมวลความรู้ที่ได้จากการสังเกต (ทดลองหรือสำรวจแล้วแต่กรณี) ปรากฏการณ์เฉพาะ เพื่อหาระบบหรือรูปแบบที่เกิดซ้ำๆ แล้วสร้างเป็นคำอธิบายขึ้นมา หากคำอธิบายดังกล่าวได้รับการยืนยัน หรือผ่านการทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ก็จะพัฒนาเป็นทฤษฎีต่อไป อย่างไรก็ตาม

ในทางปฏิบัติจริง ทั้งนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและนักวิทยาศาสตร์สังคม มิได้เริ่มต้นการแสวงหาความรู้จากความว่างเปล่าหรือจากศูนย์ หรือจากการศึกษาปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งโดดๆ แต่เริ่มต้นจากสิ่งที่เรียกว่า “กรอบแนวความคิด” (รวมตลอดถึงทฤษฎี ประสบการณ์ ข้อสมมติฐานตัวแบบ ฯลฯ) ในเรื่องนั้นๆ ก่อน เมื่อเป็นเช่นนั้นเรื่องของการเลือกหัวข้อศึกษาก็ดี ต่างก็เป็นเรื่องของกระบวนการที่สร้างขึ้นมาจากพื้นฐานของความรู้ที่มีมาก่อนหน้าทั้งสิ้น จึงหลีกเลี่ยงเรื่องของอคติไปได้ยาก กล่าวอีกนัยหนึ่ง ในการศึกษาหาความรู้จริงๆ เราใช้วิธีการแบบนิรนัย (Deductive Method) มากกว่าวิธีการแบบอุปนัยอย่างที่เราคุ้นเคยประจักษ์นิยมชนิดหยาบเชื่อ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2551)

2. พิจารณาว่าประเด็นปัญหาใด หลักฐานชนิดใด ข้อมูลประเภทใด “เกี่ยวข้อง” “สำคัญ” หรือ “น่าสนใจ” มิใช่เป็นเรื่องของข้อมูลหรือพยานหลักฐานใดๆ แต่เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการตีความ และการทำความเข้าใจสิ่งเหล่านี้ ผ่านกรอบความคิดที่เราเลือกนำมาใช้ เพราะฉะนั้น การศึกษาหรือการแสวงหาความรู้ในเรื่องใดก็ตาม มิใช่เรื่องที่ผู้ศึกษาจะทำการสังเกตทดลองอย่างไม่มีส่วนร่วมได้ แต่ตัวผู้ศึกษาเองเข้าไปร่วมกำหนดหรือจัดการกับสิ่งที่ต้องการศึกษาอย่างเต็มที่ ผ่านกรอบความคิดหรือทฤษฎีที่นำมาใช้ จะเห็นว่าการสังเกตของมนุษย์นั้น ไม่เหมือนกับการทำงานของเลนส์กล้องถ่ายรูปหรือกระจกเงา ที่สามารถจับหรือสะท้อนภาพอย่างที่เราเห็นได้โดยตรง แต่การสังเกตของมนุษย์เป็นการสังเกตผ่าน/เคลือบ/ฉาบไว้ด้วยกรอบความคิดชุดหนึ่งเสมอ ดังนั้น จึงไม่มีสิ่งที่เรียกว่าคำอธิบายใดๆ หรือคำอธิบายที่บริสุทธิ์ที่ปราศจากการเคลือบใดๆ จะมีก็แต่คำอธิบายที่เคลือบหรือฉาบหรือเจือปนไปด้วยประสบการณ์การรับรู้ ความเข้าใจของผู้อธิบายเสมอ ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “ข้อมูลดิบ” หรือ “สิ่งที่เห็นจริงแล้ว” (Brute Facts/Data) ที่ถูกทำให้ดูเหมือนว่าเป็นข้อมูลดิบมากกว่า กล่าวคือ สิ่งใดก็ตามจะถือว่าเป็น “ข้อมูล” ได้ก็ต่อเมื่อผู้ศึกษาทำให้มันเป็นขึ้นมา เราไม่สามารถสะท้อนโลกแห่งความเป็นจริงได้เหมือนอย่างที่เราถ่ายภาพหรือกระจกเงาทำการสะท้อนโลกแห่งความเป็นจริงในรูปของ “คำอธิบายแบบวิทยาศาสตร์” นั้น เป็นการสะท้อนที่ต้องกระทำผ่าน/เคลือบ/ฉาบไว้ด้วยสิ่งต่างๆ มากมาย ดังนั้น การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม จึงไม่ใช่ข้อยุติเด็ดขาดในการแสวงหาความรู้ ยิ่งปรากฏการณ์ที่เราเลือกศึกษามีความยุ่งยาก และสลับซับซ้อนเท่าใด มีหลายมิติหลายด้านให้มอง การเลือกสังเกตของผู้ศึกษา การเลือกนำเสนอในด้านใดด้านหนึ่ง จึงเป็นเรื่องของความจงใจที่เราจะต้องให้ความสนใจ อย่างมาก แทนที่จะมองข้ามไปอย่างสำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบกระทำ Hanson ซึ่งถึงปัญหาและความสลับซับซ้อนของการสร้างคำอธิบายเชิงเป็นเหตุ-เป็นผล ในทางวิทยาศาสตร์ และการตีความสิ่งที่เรียกว่า “ข้อมูล” ซึ่งสำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบมองข้ามไป และงานของ เวเบอร์ (Weber) ซึ่งให้เห็นว่าสิ่งที่ศึกษากับวิธีการศึกษาที่ผู้ศึกษาเลือกนำมาใช้นั้น ไม่สามารถแยกออกจากกันได้เด็ดขาดต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมที่สิ่งเหล่านี้นี้ดำรงอยู่ ในส่วนของการสร้างทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ก็เช่นกัน งานของเวเบอร์ดังกล่าวต่างกับงานของสตินช์คอมบี้ (Stinchcombe) อย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือในขณะที่สตินช์คอมบี้ยังเชื่อมั่นอย่างนักประจักษ์นิยมทั้งหลายว่า ทฤษฎีที่เป็นวิทยาศาสตร์นั้น จะต้องสร้างจากข้อมูลเชิงประจักษ์และต้องสามารถสะท้อนโลกแห่งความเป็นจริงได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ เวเบอร์กลับเห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องไร้สาระ เพราะในการสร้างทฤษฎีนั้นเราทำได้เพียงการสร้าง “กรอบความคิดหรือตัวแบบในเชิงอุดมคติ” เท่านั้น (An Ideal Type) นั่นคือ เวเบอร์มีความเห็นว่า “ทฤษฎี” กับความเป็นจริงเป็นคนละเรื่องกัน ฉะนั้น จึงไม่มีหลักประกันว่าทฤษฎีที่เราสร้างขึ้นมา จะเป็นตัวแทนของโลกแห่งความเป็นจริงได้จริง เหมือนสะท้อนในกระจกเงา

3. ปัญหาในเรื่องของการไม่ให้ความสำคัญกับบริบท หรือสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน กล่าวคือ วิธีการหาความรู้ของสำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบ เน้นการสร้างกฎสากลเพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์

ชนิดเดียวกันได้ในทุกสภาวะการณ์ หรือทุกสภาพแวดล้อม อย่างไรก็ตามโอกาสที่คำอธิบายชุดหนึ่งจะได้รับการยืนยันจากปรากฏการณ์ชนิดเดียวกัน แต่เกิดขึ้นในบริบทที่แตกต่างกันนั้น มีความเป็นไปได้น้อย ทำให้เกิดความไม่แน่นอนของคำอธิบายได้เสมอ ยิ่งใช้วิธีการแบบอุปนัยด้วยแล้ว เรื่องของความแน่นอนของคำอธิบายยังเป็นปัญหามาก ตัวอย่างเช่น สมมติฐานว่าเราสังเกตเห็นห่านว่ามีสีขาวเสมอๆ แต่การสังเกตดังกล่าวก็ไม่สามารถนำเราไปสู่ข้อสรุปอย่างมั่นใจได้ว่า “ห่านทุกตัวต้องเป็นสีขาว” ไม่ว่าเราจะใช้ความพยายามในการสังเกตห่านที่พันก็หมื่นตัวก็ตาม เพราะหากปรากฏว่ามีห่านสีดำเพียงตัวเดียวเกิดขึ้น ข้อสรุปของเราที่ว่าห่านทุกตัวต้องเป็นสีขาวก็พังครืนลง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะว่า สำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบยังใช้วิธีการพิสูจน์ที่เรียกว่า “การพิสูจน์ว่าถูก” (Verification) อยู่เพื่อแก้ปัญหานี้ พอปเปอร์ ซึ่งเป็นนักประจักษ์นิยมยุคหลังคนสำคัญคนหนึ่ง จึงเสนอว่านักประจักษ์นิยมควรละทิ้งวิธีการหาความรู้แบบอุปนัยและการพิสูจน์ว่าถูกเสีย เพราะดังกรณีของตัวอย่างเรื่องห่านข้างต้น จะเห็นได้ว่าไม่สามารถนำเราไปสู่ข้อสรุปที่มั่นใจได้ พอปเปอร์ เห็นว่านักประจักษ์นิยมควรหันมาสนใจเรื่องของ “การพิสูจน์ว่าผิด” (Falsification) แทน กล่าวคือ トラバドที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ว่ามีสิ่งนี้หรือสิ่งนั้นเกิดขึ้น トラバนั้นคำอธิบายก็ถือว่ารับได้ เช่น トラバดที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นว่ามีห่านสีดำ トラバนั้นคำอธิบายที่ว่า “ห่านทุกตัวเป็นสีขาว” ก็ยังใช้ได้ (ในระบบของกระบวนการยุติธรรม อย่างน้อยที่สุดในเชิงหลักการ กล่าวได้ว่าใช้หลักการพิสูจน์ว่าผิดเช่นกัน คือหากยังพิสูจน์ไม่ได้ว่าผู้ต้องหากระทำผิดก็ต้องถือว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์) จะเห็นได้ว่าพอปเปอร์มิได้เน้นเรื่องของความแน่นอนของคำอธิบายอย่างสำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบ แต่เน้นเรื่องของความล้มเหลวของคำอธิบายมากกว่า คือ พยายามพิสูจน์ว่าคำอธิบายผิดมากกว่าถูก ถ้าไม่ผิดก็ใช้ได้ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2551)

แนวความคิดเกี่ยวกับพิสูจน์ว่าผิดของพอปเปอร์ นำไปสู่การแก้ข้อบกพร่องประการที่สี่ของสำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบ นั่นคือเรื่องของความผิดพลาดของคำอธิบาย กล่าวคือวิธีการแบบอุปนัยซึ่งเริ่มต้นด้วยการสังเกตปรากฏการณ์เฉพาะ แล้วสร้างเป็นข้อสรุปทั่วๆ ไปขึ้นนั้นไม่มีที่ว่างให้กับเรื่องของความผิดพลาด (Error) เลย เพราะเป็นคำอธิบายที่สร้างขึ้นมาจากการสังเกตปรากฏการณ์เฉพาะและอย่างเป็นกลาง บนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ แต่ในความเป็นจริงแล้วเรามักพบเรื่องของความผิดพลาดของคำอธิบายอยู่เสมอๆ ที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่า เมื่อเราเริ่มต้นศึกษาเรื่องใดก็ตาม เราไม่ได้เริ่มต้นจากความว่างเปล่าหรือจากศูนย์ดังกล่าวนำมาแล้วข้างต้น แต่เราเริ่มต้นจากกรอบความคิดชุดหนึ่งเสมอ และสิ่งนี้เป็นต้นเหตุของความผิดพลาดอย่างสำคัญ ฉะนั้นการหาความผิดพลาดของคำอธิบาย จึงต้องใช้วิธีการพิสูจน์ว่าคำอธิบายนั้นผิด คือนำคำอธิบายดังกล่าวไปปรับใช้กับโลกแห่งความเป็นจริง หากไม่เป็นไปตามคำอธิบายก็ทำให้รู้ได้ว่าคำอธิบายดังกล่าวผิดพลาด เป็นต้น จะเห็นว่าวิธีการพิสูจน์ว่าผิดของพอปเปอร์ก็คือ วิธีการหาความรู้แบบนิรนัย (Deduction) นั่นเอง คือเริ่มต้นจากคำอธิบาย (ข้อสมมติฐาน ทฤษฎี ฯลฯ) แล้วนำไปปรับใช้กับปรากฏการณ์จริงที่ต้องการศึกษา หากไม่เป็นจริงตามคำอธิบาย ก็ยกเลิกคำอธิบายนั้นเสีย

กล่าวโดยสรุป นอกจากความคิดเรื่องการพิสูจน์ว่าผิดแล้ว พอปเปอร์ยังเห็นตรงกันข้ามกับสำนักประจักษ์นิยมชนิดหยาบในเรื่องของวิธีการแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Inquiry) อีกด้วย กล่าวคือ พอปเปอร์เห็นว่า การแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ มิได้เริ่มต้นจากความว่างเปล่า แต่เริ่มต้นจากกรอบความคิดบางอย่างที่เราเข้าไปจัดการ/จัดระเบียบสิ่งที่ต้องการศึกษา ทำให้กลายเป็น “ปัญหา” ที่ต้องได้รับการอธิบาย นั่นคือ พอปเปอร์เห็นว่า วิธีการแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์คือ วิธีการแบบนิรนัยนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ในที่สุดแล้ว พอปเปอร์ ก็ยังคงเป็นนักประจักษ์นิยมอยู่นั่นเอง เนื่องจากเขายังเชื่อว่า

ประสบการณ์ที่ได้รับการทดสอบจากข้อมูลเชิงประจักษ์เท่านั้น ที่เป็นตัวตัดสินเด็ดขาดว่า คำอธิบายใดจะเป็นที่ยอมรับหรือไม่ การให้ความสำคัญกับข้อมูลเชิงประจักษ์ว่าเป็นข้อยุติเด็ดขาด ก็เท่ากับเป็นการยอมรับว่า มีสิ่งที่เรียกว่า “ข้อมูลดิบ” หรือข้อมูลที่เป็นกลาง ที่มีความขัดแย้งไม่คลุมเครือ ทุกคนเห็น/เข้าใจเหมือนกันหมด หากเช่นนี้จริง เราคงไม่มีปัญหาเรื่องการไม่เข้าใจกัน หรือการเข้าใจไม่ตรงกันกรณีของข้อมูลชุดเดียวกันเป็นแน่ หากข้อมูลมีความหมายในตัวของมันเองจริง (Facts Speak for Themselves) อย่างที่บรรดานักประจักษ์นิยมทั้งหลายเลือกที่จะเชื่อการกระทำหรือพฤติกรรมประเภทเดียวกันแต่ในต่างสังคมกันก็น่าจะเป็นที่ยอมรับได้เหมือนกัน กัน แต่ในความเป็นจริงกลับไม่เป็นเช่นนั้น ตัวอย่างเช่น พฤติกรรมการมีภรรยามากกว่าหนึ่งคนของเพศชายเกิดขึ้นในทุกสังคม แต่พฤติกรรมดังกล่าวเป็นที่ยอมรับในสังคมหนึ่ง แต่ถูกปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงในอีกสังคมหนึ่งเป็นต้น แสดงว่าปรากฏการณ์ การกระทำหรือข้อมูลใดก็ตาม มิได้มีความหมายในตัวของมันเองแต่อย่างใด แต่สังคมเป็นผู้หยิบบิน “ความหมาย” ให้เป็นในรูปของจารีตปฏิบัติ, กฎเกณฑ์ หรือเหตุผลเพื่อให้เกิดการยอมรับในการกระทำดังกล่าวแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม เพราะฉะนั้น ลำพังการกระทำเฉยๆ จะไม่มีความหมายใดๆ เป็นเพียงการเคลื่อนไหวของร่างกายเท่านั้น (Physical Movements) เช่นการยกมือโบกไปมาหรือการยกมือไหว้ จะมีความหมายหรือจะถือว่าเป็นการกระทำทางสังคม (Social Action) ก็ต่อเมื่อมีมาตรฐานหรือกฎเกณฑ์ทางสังคมชุดหนึ่งเข้าไปให้ความหมาย แก่การกระทำนั้น เช่นให้การโบกมือไปมาหมายถึงการอำลา การยกมือไหว้หมายถึงการสวัสดี การทักทาย หรือการแสดงความเคารพเป็นต้น เรื่องของความเข้าใจไม่ตรงกัน ในกรณีของข้อมูลหรือปรากฏการณ์ชนิดเดียวกันชี้ให้เห็นว่าข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างเดียวมิใช่ข้อยุติเด็ดขาด เนื่องจากเราสามารถ “ตีความ” ข้อมูลแตกต่างกันไปขึ้นกับกรอบความคิด/ทฤษฎี (คุณค่า ผลประโยชน์ ฯลฯ) ที่เราเลือกนำมาใช้ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ศึกษายังสามารถหาข้ออ้าง ข้อถกเถียง หรือเหตุผลต่างๆ มาสนับสนุนความเชื่อในกรอบแนวความคิดที่เลือกได้อีกมาย ดังนั้น กล่าวอีกอย่างถึงที่สุดแล้ว การแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่อ้างความเป็นกลางนั้น จริงๆ แล้วก็หลีกเลี่ยงเรื่องของศรัทธาหรือความยึดมั่นถือมั่นในกรอบความคิดหรือที่โทมัส คูห์น เรียกว่า “กระบวนทัศน์ (Paradigm)” ไปไม่ได้ หากข้อมูลเชิงประจักษ์มีความสำคัญเด็ดขาดจริง และไม่มีเรื่องของศรัทธาความยึดมั่นถือมั่นเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยแล้ว ประวัติศาสตร์ของการพัฒนาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ คงเต็มไปด้วยเรื่องราวของการสลัดทิ้ง (มากกว่าการยึดมั่นถือมั่น) ทฤษฎีต่างๆ อย่างมากมายเป็นแน่ นั่นคือพัฒนาการของความรู้เป็นเรื่องของจิตวิทยา-สังคมวิทยามากกว่าเรื่องของตรรกะหรือของข้อมูลเชิงประจักษ์ใดๆ

สรุปนักประจักษ์นิยมยุคหลังอย่างพอปเปอร์มีความคิดที่ก้าวหน้ากว่านักประจักษ์นิยมชนิดหยวนในเรื่องต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นก็ตาม แต่ยังคงรักษาสาระสำคัญประการหนึ่งของสำนักประจักษ์นิยมไว้อย่างมั่นคง นั่นคือ การยอมรับใน “ความไร้บทบาท” ของตัวผู้ศึกษา กล่าวคือ แม้แต่พอปเปอร์เอง ก็ยังยอมรับในบทบาทของผู้ศึกษาในฐานะที่เป็นเพียงผู้เฝ้ามอง/ผู้เฝ้าสังเกตการณ์ ทั้งๆ ที่ให้ความสำคัญกับวิธีการแบบนิรนัยอย่างมาก กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือว่าจารีตของสำนักประจักษ์นิยมโดยรวมแล้ว จะไม่ให้ความสนใจกับเรื่องบทบาทของผู้ศึกษา เนื่องจากความเชื่อในเรื่องของการแยกตัวผู้ศึกษากับสิ่งที่ต้องการศึกษาออกจากกันอย่างเด็ดขาดดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ในทางกลับกัน บทบาทของผู้ศึกษาถือเป็นประเด็นปัญหาที่ใหญ่ และสำคัญมากประเด็นหนึ่งในวิธีการหาความรู้แบบอื่นๆ เริ่มตั้งแต่ด้านที่ สุดขั้วสุดด้านหนึ่ง คือวิธีการหาความรู้แบบปรากฏการณ์วิทยา จะให้น้ำหนักแก่ตัวผู้ศึกษาอย่างเต็มที่ในฐานะที่เป็นผู้กระทำที่มีเจตนาหรือมีความตั้งใจ (Subject as Actor or “Author”) หรืออย่างสำนักที่เรียกว่า “ศาสตร์แห่งการตีความ” (Hermeneutics) ก็จะ

ให้นำหนักกับตัวผู้ศึกษาอย่างมากเช่นกัน ในฐานะที่เป็นผู้อ่าน/ผู้ตีความหรือผู้หาความหมายในตัวบท (Subject an Reader of Texts) จนกระทั่งถึงทัศนะของโทมัส คูณ ที่ปฏิเสธหรือสลัดบทบาทของผู้ศึกษาในฐานะที่เป็นผู้สังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนรวม (Subject as Spectator) ทั้ง โดยคุณเห็นว่าเป็นว่าผู้ศึกษาเป็นเพียงผู้รับเอากรอบหนึ่งมาใช้ และมาถึงสุดขั้วอีกด้านหนึ่งคือ ทัศนะของสำนักหลังยุคโครงสร้างนิยม (Post-Structuralism) อย่างมิเชล ฟูโก (Michel Foucault) หรือ ฌาคส์ แดริดา (Jacques Derrida) ที่เห็นว่าผู้ศึกษาเป็นเพียง “ร่างทรง” ของภาษาที่เขา/เธอใช้เท่านั้น (an empty or de-centered subject) (ไชยรัตน์ เจริญโฮฬาร, 2551)

11.2 สำนักปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology)

ทฤษฎีว่าด้วยความรู้ (Epistemology) สำนักปรากฏการณ์วิทยาไม่แตกต่างไปจากสำนักประจักษ์นิยมตั้งที่กล่าวข้างต้นความรู้และความหมาย (Meaning) เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างตัวรู้หรือมนุษย์ (Subject) กับสิ่งที่อ้างว่ารู้หรือโลกวัตถุ (Object) เพียงแต่ว่าสำนักปรากฏการณ์วิทยาให้อภิสิทธิ์กับตัวผู้รู้ ในขณะที่สำนักประจักษ์นิยมให้อภิสิทธิ์กับโลกของวัตถุว่าเป็นแหล่งที่มาของความรู้และความหมายต่างๆ ของมนุษย์ เมื่อเป็นเช่นนี้จุดแตกหักของสำนักปรากฏการณ์วิทยาจึงอยู่ที่ความรู้สำนึกคิดของมนุษย์ที่มีต่อโลกที่เก็บสะสมไว้เป็น “ประสบการณ์” ในรูปของจิตสำนึกในเรื่องนั้นๆ เอ็ดมัน ฮัสเซอร์ล (Edmund Husserl, 1859-1938) เจ้าสำนัก เรียกว่า “consciousness” ส่วนอัลเฟร็ด ชูทซ์ (Alfred Schutz, 1899-1959) ลูกศิษย์ของฮัสเซอร์ลพัฒนาต่อมาในรูปของการศึกษา “โลกทรรศน์” (Life-World) และ “ประสบการณ์ร่วม” หรือ “การรับรู้ร่วม” (ไชยรัตน์ เจริญโฮฬาร, 2551) ความเป็นนักปรากฏการณ์วิทยาของชูทซ์ และของการฟิงเกิล อยู่ที่การให้บทบาทกับผู้ที่ถูกศึกษาในฐานะที่เป็นผู้กระทำ (Social actor) หรือผู้สร้างความหมาย (Intending Subject) เช่น ในฐานะผู้เล่าเรื่องหรือผู้ดำเนินเรื่องอย่างกรณีของแอกเนส (Agnes) ในงานของการฟิงเกิลว่ามีวิธีการในการทำความเข้าใจ หรือสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำในชีวิตประจำวันอย่างไรบ้าง หรือการให้เด็กยากจนพูดถึงความเข้าใจของตัวเองเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “สันติภาพ” ในรูปของการเขียนเรียงความอย่างงานของชัยวัฒน์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามวิธีการศึกษาสังคมวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยาของชูทซ์ และวิธีการศึกษาแบบ Ethnomethodology ของการฟิงเกิล โดยภาพรวมแล้วยังมีลักษณะค่อนข้างแข็งทื่อและไม่ให้ความสำคัญกับ “ความเป็นประวัติศาสตร์” (Historicity) ของสิ่งที่ศึกษาอย่างน่าพอใจเท่ากับงานของฮัสเซอร์ลการฟิงเกิลเองสนใจเพียงเพื่อเรื่องแค่ว่า คนเรามีวิธีการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างไรเท่านั้น นอกจากการให้ความสำคัญกับความเป็นประวัติศาสตร์ของสิ่งที่ศึกษาแล้ว ความโดดเด่นอีกประการหนึ่งของวิธีการหาความรู้ปรากฏการณ์วิทยาอยู่ที่การนำไปสู่แนวความคิดเรื่องการเข้าร่วมหรือการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์/การกระทำ (Empathy)

บทสรุป

จากกระบวนการแสวงหาความรู้ในมิติต่างๆ ข้างต้น กระบวนการค้นหาคำความรู้ (Body of Knowledge) นั้น ความรู้เกิดจากประสาทของมนุษย์สู่กระบวนการสัมผัสหรือการค้นหาคำรู้ระดับสามัญสำนึก (Common Sense Findings) ซึ่งมุ่งที่จะหาความชัดเจนหรือข้อยุติที่ชัดเจน วิธีการแสวงหาความรู้ในด้านรัฐศาสตร์ประยุกต์ เป็นการค้นหาลักษณะที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์การบริหารงานของภาครัฐเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงทางศาสตร์และวิทยาศาสตร์ การบริการของสำนักประจักษ์นิยมและสำนักปรากฏการณ์วิทยาที่ต้องการคำตอบในข้อมูลเชิงประจักษ์และหาข้อสรุปทั่วไป

เอกสารอ้างอิง

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2551). *ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง*. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นันทวัน สุชาโต. (2537). “การวิจัยสื่อสารมวลชน” *เอกสารการสอนชุดวิชา สถิติและการวิจัยสื่อสารมวลชน*. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2535). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. (2545). *ศาสตร์แห่งการวิจัยทางการเมืองและสังคม*. กรุงเทพฯ : สมาคมรัฐศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2540). *การวิจัยกึ่งทดลองทางพฤติกรรมศาสตร์ : การออกแบบและการวิเคราะห์ข้อมูล*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภชัย ยาวะประภา. (2544). *การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์*. กรุงเทพฯ : ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2540). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง.
- Alfred Schutz. (1899-1959). *Handbook of Phenomenological Aesthetics*. Hans Rainer Sepp, L. Embree.
- Garfinkel Alan, (1981). *Forms of Explanation: Rethinking the Questions in Social Theory Rethinking the Questions of Social Theory*. Yale University Press.
- Edmund Husserl. (1970) *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology an Introduction to Phenomenological Philosophy*. Northwestern University Press.
- Edmund Husserl. (1859 – 1938). *Theory in social and cultural Anthropology: An encyclopedia*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. Retrieved from http://search.credoreference.com/content/entry/sagesocuanth/husserl_edmund/0.
- Kant, Immanuel. (1724 - 1804). In H. J. Birk (Ed.), *Encyclopedia of time: science, philosophy, theology, and culture*. Thousand Oaks, CA : Sage Publications. Retrieved from http://search.credoreference.com/content/entry/sagetime/kant_immanuel_1724_1804/0.
- Hospers. (1967). *An introduction to philosophical analysis*. Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall.